

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

О.П. Сологуб, доктор економічних наук.
Національний університет харчових технологій

© Сологуб О.П., 2015

Статтю отримано редакцією 10.06.2015 р.

Вступ. Кожна країна в складний період свого економічного розвитку намагається використати всі наявні ресурси та потенційні можливості для виходу із кризового стану, подолання негативних явищ в економіці. На сьогоднішній момент головною стратегічною метою української економіки має стати використання наявного потенціалу, внутрішнього соціально-економічного резерву, який забезпечить стабільний розвиток країни, дасть поштовх до структурної перебудови й у кінцевому результаті забезпечить стрімке економічне зростання регіонів, поліпшить рівень життя населення та дозволить Україні підвищити рейтингові позиції на світовій арені.

Особливу роль в умовах децентралізації влади, коли регіонам надається право самостійно вирішувати адміністративні й господарські питання, відіграють підприємницький, інтелектуальний та інноваційний потенціали й рівень їх сформованості у кожному з регіонів країн.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Вивченням категорії «потенціал» займалася низка провідних вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, а саме: Л.І. Абалкін [1], В.М. Архангельський [2] й інші; дослідженням категорії «підприємницький потенціал» присвячено праці Е.В. Лапіна, О.С. Федоніна [3], І.М. Рєпіної [4] та інших; інтелектуальний потенціал у своїх працях розглядали М.Я. Демчишин, Ю.В. Гава, Л.В. Городянська [5], І.П. Мойсеєнко [6]; інноваційному потенціалу присвятили свої праці О.В. Комеліна [7], Л. Федулова, С. Ільєнкова, О. Ланка, Ю. Морозова й інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сучасних аспектів формування підприємницького, інтелектуального та інноваційного потенціалів на рівні регіону.

Основний матеріал і результати. Теоретичний аналіз підходів до виокремлення підприємницького, інтелектуального та інноваційного потенціалів у самостійні категорії й визначення загальних підходів до їх розуміння створюють певну платформу для дослідження регіонів України з урахуванням особливостей їх розташування, локалізації наявних ресурсів та сусідства з розвинутими або малорозвинутими регіонами.

У цілому, термін «потенціал» учені-економісти розглядали з ресурсної позиції. Так, Л.І. Абалкін [1] під потенціалом розумів узагальнену, сукупну характеристику ресурсів, яка прив'язана до місця та часу. В. М. Архангельський [2] до потенціалу відносив засоби, запаси, джерела, котрі вже є в наявності й можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної задачі (як сукупність реальних нагромаджених ресурсів). До складових потенціалу в цьому розумінні він відносив відповідно трудові, матеріальні, фінансові й інформаційні ресурси, які залучаються з метою вдосконалення виробництва.

При цьому загальний потенціал може включати різні складові та в кожному окремо взятому регіоні може бути або наявним, або відсутнім. Разом з тим існують такі складові потенціалу, які притаманні кожному регіону, але рівень їх сформованості й реалізації може різнитися з багатьох причин. Такі особливості має підприємницький, інтелектуальний та інноваційний потенціали. Саме ці потенціали забезпечують швидкий розвиток економіки регіону і країни, а тому потребують детального дослідження та визначення загальних аспектів їх регіонального формування.

Розглянемо більш детально існуючі підходи до визначення цих потенціалів. Зокрема, Е.В. Лапін, О.С. Федонін, О.І. Олексюк [3], розглядаючи підприємницький потенціал, виходячи

з того, що це поняття являє собою багатфакторну, комплексну характеристику, завдяки якій у ринкових відносинах стає можливим розподіл підприємств за рівнями розвитку, визначення їх інвестиційної привабливості, конкурентних можливостей, рівня гнучкості та можливості адаптації до змін у зовнішньому середовищі. Саме підприємницький потенціал зумовлює вибір цілей у стратегічному періоді, визначає доцільність і напрями організаційних змін, указує на спрямованість та впливає на темпи зростання виробничих потужностей, дозволяє визначати підприємницький внесок у досягнення економічного зростання регіону.

І.М. Репіна [4] визначає підприємницький потенціал як сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних) і навичок-можливостей підприємців, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, здійснення послуг, бажання отримати максимальний прибуток для забезпечення сталого функціонування й розвитку підприємства.

А.Я. Степанов [8] підприємницький потенціал розглядає як інтегральні підприємницькі здібності носіїв підприємницької діяльності, спрямовані на визначення, пошук, формування та задоволення потреб у товарах чи послугах, а також в отриманні максимального прибутку.

Огляд наукової літератури показує, що поняття підприємницького потенціалу вчені розглядають переважно на макrorівні як потенціал окремо взятого підприємства. З такою думкою можна погодитись, але вона не відображає реальний стан підприємництва в країні та, зокрема, в регіонах. Підприємницький потенціал необхідно розглядати не тільки в контексті ресурсів підприємства (виробничих потужностей, професійного складу працівників, клієнтської й інформаційної бази тощо), не тільки як здібності, навички, можливість та бажання підприємця йти на ризик, отримати максимальний прибуток, але й у комплексному системному регіональному розумінні. Тому запропоновано розглядати підприємницький потенціал на рівні регіону і визначати його через сукупність підприємств, що здійснюють свою діяльність на господарському ринку та з урахуванням існуючих можливостей щодо створення у майбутньому нових підприємств, оскільки світовий досвід переконує, що в Україні є достатньо значний нереалізований резерв підприємницьких ресурсів. Так, за даними Державної служби статистики України [9], 2014 року кількість великих підприємств становила 496 од., середніх – 15893 од., малих – 45674 од., мікропідприємств – 278918 од. (рис. 1.). Це свідчить про те, що існує значний резерв прихованих підприємницьких ресурсів у кожному регіоні. Відмітимо, що загальна кількість підприємств значно зменшилася порівняно з 2012 – 2013 роками, цьому, на жаль, сприяли кризові процеси, що відбуваються в країні, зниження прибутковості підприємств, зокрема: великі підприємства 2014 року мали збитки у розмірі -188532,4 млн грн, середні – -195132,8 млн грн, малі – -174492,8 млн грн, з них мікропідприємства отримали збиток у розмірі -100358,4 млн грн. Але в розвинутих країнах світу такий перебіг подій не є загрозою, оскільки бізнес має можливість швидко переорієнтувати свою діяльність.

Рис. 1. Розподіл підприємств України 2014 року за їх розміром, % [9]

Сформована тенденція зниження кількості підприємств та їхньої прибутковості є загрозою для економіки України, оскільки стримує розвиток підприємництва, впливає на соціально-економічне становище кожного регіону, бо підприємства, здійснюючи свою діяльність, не тільки забезпечують новими робочими місцями населення, виробляють необхідні товари або надають певні послуги населенню, але разом з тим вони наповнюють бюджет країни (регіону), зменшують соціальну напруженість, здійснюють соціальну підтримку регіональних програм.

Розвиток підприємництва потребує всебічної державної та регіональної підтримки, визначення можливих варіантів розвитку чи переорієнтації бізнесу, допомоги в матеріальному та інформаційному забезпеченні й у встановленні зв'язків між закордонними компаніями з метою розширення ринків збуту продукції. Реалізація поставлених завдань потребує визначення механізмів підтримки та розвитку підприємництва кожного регіону й наукового обґрунтування головних аспектів його розвитку і формування.

Ще однією з важливих складових розвитку потенціалу регіону виступає інтелектуальний потенціал, який перебуває в тісній взаємодії з підприємницьким потенціалом. Інтелектуальний потенціал як окрему категорію розглядали такі вчені-економісти, як І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин, котрі визначили інтелектуальний потенціал через можливості, що надані інтелектуальними ресурсами нині та в майбутньому, можуть бути використані для розв'язання певного завдання або для досягнення конкретної мети. Тобто сутність інтелектуального потенціалу відображається як можливість системи інтелектуальних ресурсів (як елементів інтелектуального капіталу) формувати такі управлінські компетенції, які на основі вибраних бізнес-процесів забезпечують досягнення визначених стратегій підприємства [6].

С.В. Філіппова, К.В. Ковтуненко інтелектуальний потенціал розглядали як складову економічного потенціалу підприємства, яка формується за рахунок відповідних ресурсів. Джерелом формування інтелектуального потенціалу підприємства є інтелектуальні, а також фінансові ресурси, котрі підприємство має у своєму розпорядженні. Саме вдало реалізований інтелектуальний потенціал забезпечує ефект від наявності у підприємства інтелектуальних ресурсів, який полягає у підвищенні рівня конкурентоспроможності, підвищенні продуктивності праці, отриманні додаткових прибутків, зростанні позитивного гудвілу в статті балансу, крім того, для виробничих підприємств відкриваються нові можливості з вироблення й продажу інновацій [10].

М.М. Паламарчук досліджує інтелектуальний потенціал на рівні країни і вважає, що інтелектуальний потенціал складає та частина суспільства, діяльність якої спрямована на розв'язання теоретичних і практичних проблем розбудови держави, розвитку народного господарства та підвищення рівня життєдіяльності населення [11, с.175].

Зазначені підходи розкривають тісну взаємодію між підприємницьким та інтелектуальним потенціалом, що є важливим у розрізі розвитку регіону. Інтелектуальний потенціал суспільства складають висококваліфіковані та високоосвічені люди: не тільки працівники підприємств, але й креативна та активна молодь, науковці (кандидати, доктори наук), винахідники й інші. Разом з тим в Україні вони не завжди знаходять практичне застосування отриманих знань, умінь і навичок. Переважна більшість випускників, молоді не може знайти роботу за фахом, що було б надзвичайно важливо для їхнього справжнього фахового становлення, що надалі може супроводжуватися декваліфікацією молодих спеціалістів, а інколи їх моральною деградацією та виснаженням інтелектуального потенціалу нації.

Серед причин, які спонукають громадян України до пошуку роботи за кордоном найчастіше зустрічаються такі (рис. 2.).

Рис. 2. Причини відтоку інтелектуального потенціалу за кордон, % [12]

Щоб не допустити відтоку інтелектуальної освіченої еліти за кордон необхідна чітка орієнтація громадян на самореалізацію як підприємця. Адже коли кожна людина має можливість реалізувати свої ідеї, створити власну справу та при цьому отримувати певний

прибуток, що забезпечить її сім'ї гідне існування, то, можливо, буде простежуватися причинно-наслідковий ефект: «індивідуальний особистісний розвиток забезпечує комплексний розвиток певного об'єкта», а в нашому випадку розвиток людей забезпечить розвиток регіону.

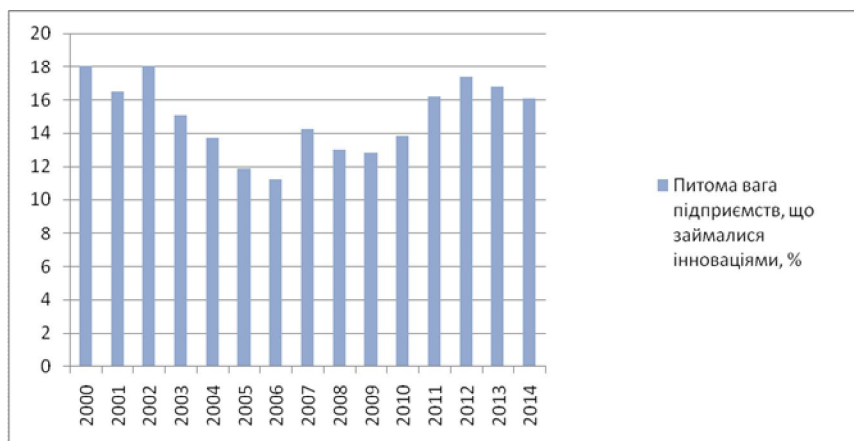
Водночас необхідно також приділити увагу такому важливому потенціалу, як інноваційний. Питанню дослідження інноваційного потенціалу приділено багато уваги. Так, І.Т. Балабанов [13] зазначає, що інноваційний потенціал – це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні тощо, необхідні для здійснення інноваційної діяльності.

В.А. Верба та І.В. Новіков [14] визначають інноваційний потенціал як сукупність інноваційних ресурсів, що перебувають у взаємозв'язку, які створюють необхідні умови для оптимального використання таких ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства у цілому.

В.О. Касьяненко [15] розглядає інноваційний потенціал на державному рівні через призму сукупності наявних у державі інноваційних ресурсів, які перебувають у системній єдності, а також у здатності системи до сприйняття інновацій та адекватного реагування на них.

Ми запропонували такий вид потенціалу ширше й змістовніше розглядати на регіональному рівні в сукупній взаємодії з підприємницьким та інтелектуальним потенціалом, бо саме теоретичне обґрунтування й установлення взаємозалежностей між ними дозволить вирахувати ступінь впливу кожного потенціалу на регіональний розвиток і в майбутньому розрахувати рівень сформованості кожного з потенціалів у регіонах країни.

На сьогодні, на жаль, інноваційною діяльністю займається невелика кількість підприємств та установ. Причинами такої негативної ситуації в країні є кризові процеси, політична, економічна й соціальна нестабільність, невелика кількість інвестицій у розвиток інновацій через брак державних коштів на фінансування таких досліджень і мала інвестиційна привабливість для закордонних інвесторів. Такий перебіг подій призводить до зменшення інвестицій із закордону. У 2013 році іноземні інвестори вклали в інноваційну діяльність 1253,2 млн грн, а вже у 2014 році – 138,7 млн. грн. Це негативне явище стримує розвиток не тільки науки та техніки, але й розвиток підприємництва, виробничого потенціалу, підвищення якості продукції, яка не досягає європейського рівня (рис. 3.)

Рис. 3. Аналіз інноваційної активності підприємств, % [9]

Статистичний аналіз показує, що відбуваються постійні коливання в інноваційній діяльності підприємств. Найбільша стаття витрат 2014 року – це придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, яка складала 5115,3 млн грн, а також на внутрішні й зовнішні НДР (науково-дослідні розробки) – 1754,6 млн грн. Отже, існує необхідність визначення проблем формування інноваційного потенціалу регіону та окреслення шляхів для поліпшення такої ситуації. Наприклад, низка країн, що мали й мають значно менший інноваційний потенціал, ніж Україна, розвиваються набагато швидше, причому переважно на основі інновацій. У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації, становить 70 – 80 %.

Отже, можна стверджувати, що всі вказані потенціали мають значний вплив на розвиток регіону. Лише при комплексній реалізації потенціалів можна забезпечити стабільний

регіональний розвиток, адже підприємницький потенціал регіону формується лише при реалізації інтелектуального потенціалу і на основі інноваційної діяльності в регіонах.

Висновки. Дослідження сучасних аспектів формування потенціалу регіону дозволило я основні потенціали, що впливають на економічний розвиток регіону, виділити такі: підприємницький, інтелектуальний та інноваційний. Пропонуємо розглядати їх у регіональному розрізі, оскільки такий підхід є актуальним при проведенні децентралізації влади. Теоретичний аналіз та обґрунтування системного впливу цих потенціалів, створення методології оцінювання їх формування, визначення комплексного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток потенціалу регіону дозволять розробляти стратегічні плани для сталого економічного зростання й забезпечення відповідної конкурентоспроможності. Підприємницький, інтелектуальний та інноваційний потенціали регіону у своїй синергічній взаємодії забезпечать поліпшення соціально-економічного становища країни, наповнення бюджету регіону, вихід на закордонні ринки збуту, що зрештою поліпшить політичне й економічне становище нашої країни на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абалкин Л.И. Диалектика социалистической экономики. – М., 1981. – С. 24.
2. Архангельский В.Н. Управлениенаучно-техническим прогрессом в машиностроении / В.Н. Архангельский, Л.Е. Зиновьев. – М., 1983. – С. 6.
3. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
4. Репіна І.М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління / І.М. Репіна // Вісник Української академії державного управління при Президентіві України. – 1998. – № 2. – С. 262 – 271.
5. Городянська Л.В. Управління інтелектуальним капіталом і забезпечення підприємств інтелектуальними ресурсами / Л.В. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1. – С. 127.
6. Мойсеєнко І.П. Проблеми структурного аналізу інтелектуального потенціалу підприємства / І.П. Мойсеєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №10. – С. 165 – 166.
7. Комеліна О.В. Інноваційно-інвестиційні механізми сучасного розвитку регіону / О.В. Комеліна // Економіка і регіон. – 2011. – № 3. – С. 16 – 21.
8. Степанов А.Я. Оценка предпринимательского потенциала фирмы: автореф. дис. ... канд. экон. наук.: 08.00.05 / А.Я. Степанов. – СПб, 2001. – 19 с.
9. Офіційний сайт Державного управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/
10. Філіппова С.В. Інтелектуальний потенціал як головний чинник формування інтелектуального капіталу / С.В. Філіппова, К.В. Ковтуненко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2013. – № 754: Проблеми економіки та управління. – С. 227 – 232.
11. Паламарчук М.М., Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
12. Белогорцева А. Інтелектуальний потенціал сучасного світу / А. Белогорцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.duer.edu/section/science/kuz-konk/konk-works/uk.html>
13. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / И.Т. Балабанов. – СПб: Питер, 2001. – 304 с.
14. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А. Верба, І.В. Новикова // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22 – 31.
15. Касьяненко В.О. Дослідження сутності інноваційного потенціалу економіки [Електронний ресурс] / В.О. Касьяненко // Демократичне врядування. – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2011_8_17.pdf

УДК 338.332.1

Сологуб Олена Петрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, Національний університет харчових технологій. **Сучасні аспекти формування підприємницького потенціалу регіону.** Досліджено сучасні аспекти формування потенціалу регіону на основі виокремлення головних потенціалів регіонального розвитку, а саме: підприємницького, інтелектуального та інноваційного. Проаналізовано сучасні підходи до трактування цих категорій і доведено доцільність розгляду визначених потенціалів на регіональному рівні. Акцентовано увагу на тому, що лише комплексна взаємодія та реалізація підприємницького, інтелектуального й інноваційного потенціалів забезпечить стабільний економічний розвиток регіону та дасть змогу виходу країни з існуючої на сьогоднішній момент кризи.

Ключові слова: потенціал регіону, підприємницький потенціал, інтелектуальний потенціал, інноваційний потенціал.

УДК 338.332.1

Сологуб Елена Петровна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой маркетинга. Национальный университет пищевых технологий.

Современные аспекты формирования предпринимательского потенциала региона. Исследованы современные аспекты формирования потенциала региона на основе выделения главных потенциалов регионального развития, а именно: предпринимательского, интеллектуального и инновационного. Проанализированы современные подходы к трактовке этих категорий, и доказана целесообразность рассмотрения этих потенциалов на региональном уровне. Акцентируется внимание на том, что только комплексное взаимодействие и реализация предпринимательского, интеллектуального и инновационного потенциалов обеспечит стабильное экономическое развитие региона и позволит стране выйти из существующего на сегодняшний момент кризисного положения.

Ключевые слова: потенциал региона, предпринимательский потенциал, интеллектуальный потенциал, инновационный потенциал.

UDC 338.332.1

Sologub O.P., Doctor of Economics, Professor, Head of the Marketing Department, National University of Food Technologies. **Modern aspects in formation of the region's entrepreneurial potential.** The article studies the modern aspects of forming the regional potential on the basis of determining the major potentials of the regional development, namely: enterprise, intellectual and innovative. Author has analyzed modern approaches to these categories interpretation and the expediency of considering these potentials at the regional level has been proved. Attention is focused on the fact that only the integral interaction and implementation of entrepreneurial, intellectual and innovative potentials will provide stable economic development of the region and will allow the country to overcome the existing crisis situation of the moment.

Keywords: potential regional, entrepreneurial potential, intellectual potential, innovative potential.